

Moore korai nézetei a jóra vonatkozó tudásról és a józan ész episztemológiája

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.22309>

A tanulmányban Moore híres erkölcsmetafizikai tézisé, a jó tulajdonság természetére vonatkozó nézetet vizsgálom, valamint ennek igazolási kísérleteit.¹ A *Principia Ethica*-ban kifejtett etikai elmélet sarokpontjai a következők. A jó (vagy a jóság) valóságos tulajdonság, a világ objektív összetevője, amely *sui generis*, egyszerű, nem-természeti tulajdonság.² A legfőbb értékek, tehát azok a dolgok, amik jók, a művészet (és más nagy szellemi alkotások) értő élvezete, valamint a barátság, a mély emberi kapcsolatok megélése. A jó természetéről és az értékek mibenlétéről (részben) „intuitív”, azaz közvetlen értelmi belátással nyert tudásunk van. A jó cselekvés pedig az értékeket a közösségre maximalizáló cselekedet. Az alábbiakban azt vizsgálom, hogy mi igazolja a jó természetére vonatkozó tézist.

I. A NYITOTT KÉRDÉS ÉRVRE ALAPOZOTT IGAZOLÁS

A Moore-irodalomban bevett, leggyakoribb válasz az, hogy az ún. „nyitott kérdés érv”, amit Moore a *Principia Ethica* 1. fejezetében (§§ 11–15) fogalmazott meg.³ Az én nézetem ezzel szemben az, hogy a nyitott kérdés érv nem igazolja a jó természetére vonatkozó nézetet, mivel előfeltételezi azt.

¹ A tanulmányt Kelemen János emlékének ajánlom. Moore filozófiája Kelemen egyik fontos témája volt, számos kurzust tartott Moore-ról, valamint egy könyvet is írt róla (Kelemen 1984).

² Érdemes megjegyezni, hogy a jó természetére vonatkozó nézetet Moore legfontosabb eredeti filozófiai eredményei között szokás számontartani, ugyanakkor az elképzelésnek vannak történeti előzményei, például Price (1787) és Sidgwick (1872/1982).

³ Az, hogy ez a bevett nézet, véleményem szerint aligha szorul igazolásra. De ha mégis: lásd pl. a *Stanford Encyclopedia of Philosophy* referenciaértékű szócikkének vonatkozó szakaszával (Moore’s Moral Philosophy. 1. Non-naturalism and the Open-Question Argument; Hurka, 2025).

1. A nyitott kérdés érv rekonstrukciója⁴

Moore a *Principia Ethica*-ban (1903/1981) a következőket írja:

a „Hogyan definiálható a jó?” kérdésre a válaszem az, hogy a jót nem lehet definiálni (59). [...] Nézzük például [...] az egyik eléggé bonyolult definíciós javaslatot: első nekifutásra könnyen azt gondolhatnánk, hogy jónak lenni esetleg azt jelenti, olyan dolognak lenni, amit kívánunk kívánni (73). [...] Persze igaz lehet, hogy mindig jó is az, amit kívánunk kívánni, de talán ennek az ellenkezője is igaz lehet. [...] nagyon is kétséges, hogy így van-e, és az a pusztá tény, hogy nagyon jól értjük, mit jelent kétségbe vonni ezt, világosan megmutatja, hogy két különböző fogalommal van dolgunk (74).

Kicsit általánosabban megfogalmazva, Moore a következőt mondja ki. Ha azt állítjuk, hogy a jó tulajdonság azonos valamely X tulajdonsággal, akkor mindig értelmetesen kétségbe lehet vonni ezt. (Például kétségbevonható, hogy a jó valóban azonos-e az élvezettel, vagy azzal, amit kívánunk kívánni és így tovább.) A nyitott kérdés érv tehát formálisan a következő:

- (1) Elgondolható, hogy a jó nem azonos X-szel, bármely X-re.
 - (2) Ha elgondolható, hogy a jó nem azonos X-szel, bármely X-re, akkor a jó nem azonos X-szel, bármely X-re.
- Tehát
- (K) A jó nem azonos X-szel, bármely X-re.

Az érv (1) és (2) premisszájával szemben is megfogalmazhatók erős ellenvetések. Ezekre lehet Moore szellemében válaszolni, azonban ezek a válaszok, véleményem szerint, *előfeltételezik* a jó természetére vonatkozó moore-i doktrína igazságát. Következésképp a nyitott kérdés érv *nem bizonyítja, hanem előfeltételezi* Moore nézetét a jó természetéről. Nézzük részletesebben!

2. Jelentéelméleti ellenvetések a nyitott kérdés érvvel szemben

Az analízis paradoxonára alapozott ellenérv

„Az analízis paradoxona” szerint egy fogalom bármely definíciója vagy tartalmas, de ekkor hamisnak tűnik, mert a *definiendum* és a *definiens* terminus jelentése különbözik, vagy igaz, mert a *definiendum* és *definiens* terminus jelentése azonos, ekkor viszont tartalmatlan (vö. Langford 1942). Azaz: ha egy definíció ismeret-

⁴ Történeti megjegyzés: a nyitott kérdés érvnek is van előzménye, Sidgwick ún. „barren tautology” nézete. Vö. Pigden 2021.

bővítő, akkor szükségszerűen hamisnak tűnik, ezért abból, hogy egy fogalom analízise más jelentésű, mint a fogalom jelentése, nem következik, hogy az analízis hamis.

Az ellenérv a nyitott kérdés érv (2) premisszáját tagadja: amellet érvel, hogy abból, hogy elgondolható, hogy az „A jó az X” analízis hamis, és emiatt az analízis hamisnak *tűnik*, nem következik, hogy ténylegesen hamis. Ugyanis az, hogy a „jó” és az „X” jelentése más, nem implikálja, hogy „A jó azonos az X-szel” hamis. Például az, hogy a „jó” és az „élvezet” jelentése nem azonos, nem implikálja, hogy „A jó azonos az élvezettel” hamis, bár ez az állítás, az analízis paradoxona miatt, szükségszerűen hamisnak *tűnik*.

Moore válasza, a *Principia Ethica*-ban kifejtettek alapján, az én rekonstrukciómban a következő lehet. Egyrészt Moore, amikor a jó definícióját keresi, ún. „reális definícióra” gondol, azaz egy olyan meghatározásra, amely a tárgy valódi metafizikai természetét ragadja meg, azaz a *definiens* a *definiendum* valódi összetevőit és összekapcsolódási módjukat fejezi ki, nem pedig arra, amit szótári definíciónak nevez, tehát ami azt írja le, hogy milyen jelentéssel használják az illető szót általában. (Például a „víz” reális definíciója lehet az, hogy H₂O molekulákból álló vegyület, a szótári definíció pedig az, hogy színtelen, szagtalan, ízetlen folyadék, ami folyókban és tavakban található stb. Vö. Moore 1903. I. fejezet 6. szakasz. Magyarul: Moore 1903/1981. 58–60.)

Ha tehát a „jó” metafizikai természetéről reális definíciót adunk, ami a jó tulajdonság valódi összetevőit és ezek összekapcsolódási módját írja le, akkor ez a leírás nem feltétlenül magától értetődő (ahogy nem magától értetődő, hogy a víz két hidrogén és egy oxigén atomból álló vegyület), emiatt tűnhet hamisnak ez a definíció, anélkül, hogy valóban hamis lenne.

Moore azonban azt állítja, a jó metafizikailag egyszerű tulajdonság, nem más tulajdonságokból összetett komplexum, következésképpen nem lehet róla olyan kompozicionális definíciót adni, ami hamisnak tűnhetne; emiatt az analízisből vett érv visszaverhető. A probléma azonban az, hogy ez a válasz előfeltételezi Moore nézetét a jó természetéről, aminek része, hogy a jó egyszerű, redukálhatatlan tulajdonság, így nem igazolhatja azt.

A „fregeiánus” ellenvetés

Egy másik kézenfekvőnek tűnő ellenvetés, amelyik szintén a (2) premisszáját tagadja, a jelentés és jelöllet megkülönböztetésére alapozódik. Frankena (1939/1981) is hasonlóképpen érvel. Frankena ugyanakkor nem említi Fregét (ami nem meglepő, hiszen Frege munkássága az 1950-es évekig alig volt ismert az angolszász filozófiában). Eszerint: A „jó” és az „X” fregei jelentése lehet különböző amellet, hogy a jelölletük azonos. Ebben az esetben a jelentések különbözősége miatt elgondolható „A jó nem azonos X-szel” kijelentés, de ebből

nem következik, hogy a kijelentés igaz, azaz, hogy a „jó” és az „X” jelölete különböző.

Moore válasza támaszkodhat általános jelentéseméleti koncepciójára, mely szerint a predikátumkifejezések közvetlenül referálnak a jelöletükre, így a „jó” kifejezés közvetlenül referál a jó tulajdonságra. Ennek megfelelően, ha a „jó” jelentése különbözik az „X” jelentésétől (a jelentés moore-i értelmében), akkor a jó tulajdonság *természete* különbözik az X tulajdonság *természetétől*.

Ez a válasz tehát egyfelől Moore saját, Fregétől különböző általános jelentéseméletén alapul, másrészt viszont azon a feltevésen, hogy a jó tulajdonság természete más, mint az X tulajdonságé. Az utóbbira azonban Moore nem támaszkodhat, mivel az a jó doktrínájának a része, amit viszont a nyitott kérdés érv hivatott bizonyítani.

A kripkeiánus ellenérv

A nyitott kérdés érvel szemben megfogalmazhatunk az alábbi, Kripke jelentéseméletére támaszkodó ellenvetést is, amely az érv (1) premisszáját támadja. Kripke elmélete szerint *úgy tűnik*, hogy elgondolható az, hogy „A víz nem azonos a H_2O -val”, noha az azonosság ténylegesen fennáll; ezért a kijelentés elgondolhatóságából nem következik az igazsága. Így adódik, hogy hasonlóképpen érvelhetnénk amellett, hogy a „A jó nem azonos az X-szel” elgondolhatóságából sem következik, hogy a jó nem azonos az X-szel.

Kripke szerint azonban ha a víz valóban azonos a H_2O -val akkor, a látszat ellenére, „A víz nem azonos a H_2O -val” *valójában* nem elgondolható. Ami valóban elgondolható, az az, hogy „A vízszerű anyag nem azonos a H_2O -val” (ahol a „víz-szerű anyag” jelentése a víz hétköznapi fogalma, tehát „a színtelen, szagtalan, íztelen folyadék, ami a folyókban és a tavakban található stb.”), és ez okozza „A víz nem azonos a H_2O -val” elgondolhatóságának az illúzióját. Ha „A jó azonos az X-szel” és „A víz azonos a H_2O -val” azonossági állítások logikai szerkezete megegyezik, akkor ha „A jó azonos az X-szel” igaz, akkor „A jó nem azonos az X-szel” valójában nem elgondolható, tehát a nyitott kérdés érv (1) premisszája hamis, így az érv nem helytálló.

A mooreiánus válaszstratégia alapozható arra, ha azt állítjuk: „A jó azonos X-szel” és a „A víz azonos a H_2O -val” állítások logikai szerkezete nem azonos, mivel a „jó” és a „víz” kifejezések jelentése különböző típusú (más „logikai grammatikai” típusba tartoznak, ha úgy tetszik). A „víz” fogalmához kapcsolódik egy bevett, hétköznapi „vízszerű anyag” fogalom (aminek a jelölete a Földön egybeesik a „víz”-ével), a „jó” fogalmához viszont nem párosul ilyen „jó-szerűség” fogalom. Moore ezt nem állítja explicite, azt viszont igen, hogy a „jó” kifejezés jelentése a fenomenális tulajdonságokra utaló kifejezésekével (mint például a „sárga”) tartozik egy típusba (Moore 1903/1981. I fejezet 7. szakasz.

60–61). Ez pedig hallgatólagosan feltételezi, hogy a „jó”-hoz nem kapcsolódik egy „jószerűség” fogalom, éppúgy, ahogy „sárga”-hoz sem kapcsolódik olyan „sárgaszerűség” fogalom, ami megengedné, hogy elgondolható legyen az, hogy egy fenomenális tapasztalat sárgaszerű, de nem sárga. Ezért ha „A jó nem azonos az X-szel” *valóban* elgondolható, akkor a jó *valóban* nem azonos X-szel; a nyitott kérdés érv működik. Kripke egyébként hasonlóan érvel amellet, hogy fenomenális tulajdonságok nem azonosak agyi, neurális tulajdonságokkal.

Véleményem szerint azonban ez az érvelés is körbenforgó, bár a körbenforgás talán itt a legkevésbé nyilvánvaló. A mooreiánus válasz elfogadhatósága ugyanis azon múlik, hogy elfogadjuk-e: a „jó”-hoz valóban nem tartozik-e semmilyen „jószerűség” fogalom. Ez a jó természetére vonatkozó moore-i doktrínából következik. Azonban vannak olyan etikai elképzelések, amelyek a jót funkcionális tulajdonságnak tekintik. Erre az előfeltevésre tehát akkor lehet támaszkodni, ha rendelkezünk róla a nyitott kérdés érvtől független igazolással.

Összefoglalva: a nyitott kérdés érvével szembeni fenti ellenvetéseket Moore nyomán cáfolhatnánk úgy, hogy azt állítjuk, ezek az ellenvetések téves feltevéseket involválnak a „jó” kifejezés jelentésével kapcsolatban. Azonban a szóban forgó feltevések téves ségének igazolásai mind tartalmaznak olyan feltevéseket, amelyek a jó természetére vonatkozó moore-i doktrína részei. Ezért nem hivatkozhatunk rájuk, amennyiben a jó természetére vonatkozó doktrínát a nyitott kérdés érveléssel akarjuk bizonyítani.

II. AZ INTUÍCIÓRA ALAPOZOTT IGAZOLÁS

Értelmezésem szerint Moore a *Principia Ethica*-ban nemcsak a nyitott kérdés érveléssel próbálta meg bizonyítani a jó természetére vonatkozó nézetét, hanem egy intuicionista érveléssel is. Az érv részletesebb vizsgálata előtt azonban szükséges néhány tisztázó megjegyzés.

1. Először is: noha Moore az „intuíció” kifejezést ritkán használta, kétségbevonhatatlan, hogy legalább az 1910-es évek végéig feltételezte, hogy létezik intuitív, közvetlen belátáson alapuló tudás. Moore (és Russell) korabeli episztemológiájának központi eleme volt a közvetlen, avagy az „ismeretség általi tudás”. Az, hogy mi volt Moore álláspontja az intuitív tudással kapcsolatban a későbbi ún. józan ész filozófiai korszakban, nem egyértelmű. Hipotézisem szerint azonban az, amit a józan ész filozófiai megközelítés állít az alapvető hitekre a moore-i „közhelyekre” vonatkozó tudásunkról, harmonikusan illeszthető a korábbi intuicionista elképzeléssel (lásd később).
2. Moore-ral szemben megfogalmazódtak olyan ellenérvek, amelyek szerint Moore a jóságot az érzékfeletti valóság részeként fogja fel, és ennek

megfelelően az intuíció természete mint ezen érzékfeletti valóság megismerésének eszköze, titokzatos (Mackie 1976. 323; Shaver 2000. 263–265; Phillips 2011. 29–30). Ami ezt az ellenvetést illeti: Hurka részletesen alátámasztja *Principia Ethica*-beli, és máshonnan származó Moore-szöveghelyekkel, hogy Moore non-naturalizmusa nem jelentette azt, hogy a jót valamilyen érzékfeletti valósághoz tartozónak tekintette. Ennek megfelelően az intuíciót sem kell egyfajta titokzatos episztemikus képességnek tekinteni, amivel az érzékfölötti birodalmához férnénk hozzá (vö. Hurka 2025. 2. *Metaethical Innovations* című szakasz.)

3. Amikor az irodalomban Moore „intuicionizmusát” tárgyalják, akkor általában az értékítéletekkel, tehát az „X jó” (például „A barátság jó” vagy „A műalkotások élvezete jó”) típusú erkölcsi ítéletekre vonatkoztatott igazolási módszereként értelmezik,⁵ nem pedig a jó általános természetére vonatkozó nézet igazolásaként. Ennek ellenére úgy vélem, jogos Moore-nak tulajdonítani egy intuíción alapuló érvet a jó természetére vonatkozóan is. Vö. a *Principia Ethica* következő szakaszával:

A „Jó-e ez?” kérdést valójában mindenki érti, és amikor valaki erre a kérdésre gondol, más jár a fejében [what is actually before his mind], mint ami akkor járna, ha az „Élvezettel jár-e ez vagy kívánság, illetve helyeslés tárgya ez?” kérdéssel találkozna. Az első kérdésnek határozottan elkülönülő jelentése lesz számára, még ha nem ismeri is fel, hogy milyen vonatkozásban áll fenn a különbség. Valahányszor „inherens érték”-re vagy „inherens értékesség”-re gondol [intrinsic value], vagy azt mondja, egy dolognak „lennie kell”, *a dolgoknak az az egyedülálló tulajdonsága jár a fejében, amit én „jó”-n értek. Mindenki állandóan tudatában van ennek a fogalomnak*, bár talán soha nem tudatosítja magában, hogy ez a fogalom különbözik a többi fogalomtól, aminek szintén tudatában van. (Moore 1903/1980. 13 §. 75, az én kiemelésem – A. G.)

Véleményem szerint ez a passzus egyértelműen az intuícióra alapozott érvként értendő, Moore ugyanis azt állítja, hogy *közvetlenül felfogjuk (directly apprehend)*, hogy amikor a jóra gondolunk, mindig egy olyan tulajdonságra gondolunk, ami különbözik más tulajdonságoktól, ti. mindazoktól a tulajdonságoktól, *amelyek* jók (azaz amelyekkel a jó dolgok még rendelkeznek). Ezen közvetlen felfogás révén tehát *tudjuk*, hogy a jó minden más tulajdonságtól különböző, *sui generis* tulajdonság. Nem vagyok egyedül ezzel az értelmezéssel az irodalomban, Frankena (1939/1981) is

⁵ Így például Sylvester (1990) II. és III. fejezete (II. Intuition (I): A First Look 35–58. és III. Intuition (II): A Second Look 59–85.), azt a moore-i tézist és kritikáit tárgyalja igen részletesen, hogy *a partikuláris értékítéleteket* intuícióra alapozva hozzuk meg. Ugyanakkor például Stratton-Lake (2017) *Intuitionism in Ethics* című szócikkének a „2. Intuitionist metaphysics; 2.1 Indefinable, non-natural properties” szakaszában adott értelmezése alapján Moore szerint a jó nem-természeti, *sui generis* etc. mivoltát is intuícióval ismerjük meg.

úgy véli, Moore intuícióra alapozott igazolást is adott a jó természetére vonatkozó nézetéről (lásd a lenti idézetet).

4. Gyakori félreértés, hogy Moore az intuitív tudás tévedhetetlenségét állította (a klasszikus karteziánus felfogáshoz hasonló módon). Az erre az értelmezésre alapozott sztenderd ellenvetés Moore-ral szemben, hogy tény, hogy bizonyos erkölcsi kijelentések elfogadásával kapcsolatban nincs egység. (Kérdéses például, mennyire egyöntetű az a nézet, hogy a legfőbb érték a barátság vagy a művészetek élvezete; továbbá Frankena [1939/1981] szerint azzal kapcsolatban sincs egység, hogy a jóság a jó tárgyak *sui generis* tulajdonsága-e vagy valamilyen természeti [vagy „metafizikai”] tulajdonságukkal azonos.) Azonban ha tévedhetetlen tudással rendelkeznének ezekkel a kijelentésekkel kapcsolatban, akkor nem volna lehetséges genuin nézetkülönbség velük kapcsolatban. Így Moore intuícióra alapozott erkölcsi tudás fogalma nem tartható. Számos szöveghely bizonyítja azonban, hogy Moore nem tekintette tévedhetetlennek az intuitív tudást, mint például Sylvester részletesen bemutatja (vö. Sylvester 1990. 35–58, különösen 38–45), így ez az ellenvetés félrecélzott.

Most nézzük részletesebben az ellenvetéseket jó természetére vonatkozó intuitív tudás létezésével szemben!

1. Ellenvetés: a téves intuíciók létezéséből vett érv

Frankena a következő ellenvetést fogalmazta meg:

A definicionisták (azaz az anti-intuicionisták – A. G.) teljes jóhiszeműséggel állítják, hogy ők csupán egyetlen ismertetőjegyet találnak ott, ahol az intuicionisták – saját állításuk szerint – kettőt. Mr. Perry például azt állítja, hogy csak egyetlen tulajdonságot talál, nevezetesen a „kívánság tárgyának lenni” tulajdonságot, Mr. Moore viszont azt állítja, ezen kívül ott találja még a „jónak lenni” tulajdonságot is. [...] Másfelől persze, ha nem léteznek ilyen ismertetőjegyek (azaz a jó mint további tulajdonság – A. G.) a tárgyakban, amelyekhez etikai predikátumokat rendelünk, akkor az intuicionisták, ha hihetünk a szavuknak, erkölcsi hallucinációban szenvednek. (Frankena 1938/1981. 152–153.)

Tehát: a mooreinánus intuicionista, amikor azt hiszi, hogy az élvezet (vagy az, amit kívánunk kívánni stb.) *mellett* egy további, attól független tulajdonságot is megragad az elméjével, tudniillik a jót, akkor erkölcsi hallucinációban szenved.

Az intuicionistáknak van egy bevett válasza az ilyen típusú általános ellenvetésre, ami itt is alkalmazható. Nevezetesen: az erkölcsi intuíció fejlettsége nem mindenkinben ugyanolyan; a mooreinánusban (ebben az esetben) normáli-

san működik, megfelelően fejlett ez a képessége, az anti-mooreiánusban viszont alulfejlett, rosszul működik.⁶ (Analógia: a normálisan látó személy lát bizonyos tulajdonságokat, amiket egy gyengénlátó vagy vak nem.) Vegyük észre, ez összefér azzal, hogy Moore nem tekintette az intuíciót tévedhetetlennek. Mi több, azt sem kell feltételezni, hogy minden esetben egyértelműen megválaszolható, hogy valaki jól működő erkölcsi intuícióval rendelkezik-e vagy sem, ahogy a „normál látás” sem éles, teljesen meghatározott körvonalú fogalom. Elég annyi, hogy az erkölcsi intuíció bizonyos körülmények fennállása mellett – nem-tévedhetetlenül – igazolja az intuitív evidens kijelentéseket.

Mindazonáltal továbbra is fennáll az a probléma, hogy szükség van valamilyen kritériumra, ami nézetkülönbség esetén dönt. Egy javaslat lehetne, hogy amennyiben az intuicionista állásponton lévők jelentős többségben lennének az anti-intuicionistákkal szemben, akkor fogadjuk el az intuicionista nézetet; hiszen valószínűleg így járnánk el az analógiaként felhozott látási példában is: ha a tesztalanyok jelentős többsége őszintén úgy véli, hogy lát egy bizonyos tárgyat, és csak egy kisebbség tagadja ezt, akkor kézenfekvőnek tűnik a magyarázat, hogy a kisebbséghez tartozók rosszul látnak.

További problémát jelent azonban, hogy még ha *teljes egyetértés* lenne a moore-i nézet intuitív elfogadásában, akkor is kétségbe lehet vonni, hogy az intuíció igazolja-e az ítéletet. Emellett szólnak az alábbi analógnak tekinthető esetek.

1. *Észlelési illúziók*: a Müller–Lyer-illúzió vagy a vízbe mártott, töröttnek látszó, de egyenes bot esete. Nem tudjuk a Müller–Lyer-ábrán a két szakaszt azonos hosszúságúnak, illetve a vízbe mártott botot egyenesnek látni. De független módszerrel igazolni tudjuk, hogy a vizuálisan észlelni vélt tulajdonság, ti. a két szakasz hosszának a különbözősége, illetve a bot töröttsége nem valóságos.
2. *Kévlé-agyi tulajdonság azonosság (Papineau nyomán)*: a piros színminőség és a korreláló agyi tulajdonság nagyon másmilyen természetűnek *tűnik* (beleértve, hogy a piros szín egyszerű, az agyi tulajdonságok viszont komplexek), és ennek alapján feltételezhetjük, hogy a piros nem azonos az illető agyi tulajdonsággal. De van független igazolás arra vonatkozóan, hogy a különbözőség intuíciója téves, vannak érvek amellet, hogy a piros azonos valamilyen agyi tulajdonsággal (például, hogy csak ezen feltevés mellett oldható fel a mentális okozás problémája, a mentális epifenomenalizmus vs. túldetermináció dilemma).⁷

⁶ Ross (1930/2002. 29) szerint például az önevidens erkölcsi kijelentések csak az erkölcsi érettség bizonyos fokán válnak evidenssé számunkra.

⁷ Vö. „Az a gyanúm, hogy az elme és az agy különállóságának intuíciója tartósan velünk marad. Ebben a tekintetben [...] hasonló sok más, jól ismert esethez, amikor az emberi intuíció makacsul továbbra is elutasít valamit, amiről elméleti szinten tudjuk, hogy igaz. [...] Gondoljunk azokra az észlelési illúziókra, amelyeket tudatosan is illúzióként tapasztalunk,

3. *A természetes számok és a racionális számok számossága*: a racionális számok számossága intuitíve nagyobbbnak tűnik (hiszen két egész szám között is végtelen sok racionális szám van), azonban létezik matematikai bizonyítás arra, hogy a két halmaz számossága azonos.

Az egyetértés tehát nem lehet az intuitíve igaznak tűnő kijelentések igazságának kritériuma, még a teljes egyetértés esetén sem, az intuicionistának másféle kritériumot kell felmutatnia.

Egy javaslat, amely az intuícióval kapcsolatos újabb, 20. század végi vitákban merült fel, arra appellál, hogy bizonyos fajta intuitív ítéletek *megbízhatók* (Ennek a gondolatmenetnek a tárgyalásához lásd pl. Forrai 2012). Például: amikor az alany úgy ítéli, hogy sárgát tapasztal, azon az alapon, hogy valami sárga adódik számára, megbízható (bár nem tévedhetetlen) ítéletet hoz, amely nem garantálja, de valószínűsíti az ítélet igazságát. Az ilyen fenomenális ítéletek megbízhatósága például alapulhat azon, hogy megbízható neurális folyamatok révén jönnek létre. A megbízhatóság tehát egy független igazolási kritérium lehet.

Ezzel a javaslattal szemben azonban felvetődött egy ellenvetés, amit „az intuíciók kalibrálhatatlanságából vett érvnek” nevezhetünk (Cummins 1998). Eszerint: tegyük fel, hogy elfogadjuk, vannak megbízható és nem megbízható intuitív ítéletek. De hogyan döntsük el, hogy egy bizonyos intuitív ítélet megbízható-e? Kézenfekvőnek tűnik, hogy *vannak megbízhatóbb és kevésbé megbízható* intuitív ítéletek. Ha van alternatív módszer az intuitíve igaznak tűnő kijelentések igazolására, akkor ezekre támaszkodva kalibrálni lehet az intuitív hitek megbízhatóságát. De ha van alternatív igazolási módszer (mint a fenti példákban), akkor nincs is szükség az intuícióra az igazoláshoz. Ha viszont nincs más igazolási mód az intuíción kívül, akkor az intuíciók megbízhatóságát nem lehet „kalibrálni”, így nincs módszer annak az eldöntésére, hogy egy bizonyos intuíció megbízható-e, azaz tudást fejez-e ki. Következésképpen nincs olyan, hogy intuitív tudás. (Megjegyzés: ez az ellenvetés akkor is működik, ha egy bizonyos intuitív ítélet vonatkozásában teljes az egyetértés.)

például a jól ismert Müller–Lyer-vonalak esetére. Semmilyen mennyiségű elméleti tudás nem tünteti el ezeket az illúziókat. Teljes bizonyossággal tudhatjuk, hogy a Müller–Lyer-illúzióban szereplő vonalak azonos hosszúságúak, mégis továbbra is különböző hosszúságúnak látszanak.” (Papineau 2008a. 19.)

„Elméleti szinten tudjuk, hogy a vonalak egyforma hosszúak. Egy intuitívabb ítélkezési szinten azonban mégis különböző hosszúságúnak hatnak számunkra. [...] Úgy vélem, [...] világos, hogy bármi is legyen az ellentétes intuíciók forrása, ezek nem jelentenek komoly akadályt az elméleti meggyőződésekkkel szemben. A helyzet, nézetem szerint, hasonló a tudat esetében is: lehet, hogy nem tudunk megszabadulni attól az intuitív érzéstől, hogy az elme és az agy különállóak, de ez nem szolgáltat komoly okot arra, hogy kétségbe vonjuk az azonosításuk mellett szóló elméleti érveket.” (Papineau 2008b. 58–59.)

Erre az ellenvetésre adható olyan válasz, amely elfogadja, hogy bizonyos intuitív ítéletek igazolására nincs független módszer. Eszerint vannak olyan észlelési és emlékezési ítéletek, amelyeket csak az észlelésre, illetve az emlékezésre támaszkodva lehet igazolni; mindazonáltal számos ilyen észlelési és emlékezési ítéletünk megbízható (például az az ítélet, hogy ez a szöveg magyar nyelvű; hogy a sárga világosabb szín, mint a barna és így tovább). Ezért a kalibrálásnál abból kell kiindulni, hogy bizonyos fajta intuíciónk *általában megbízhatók*, és a deviáns esetekről kell valamilyen magyarázatot adni, amikor az intuíció nem megbízható (vö. Sosa 1998).

Ezeket a tudás megbízhatósági elméletéhez kapcsolódó érveket Moore minden bizonnyal nem vette fontolóra. Vannak azonban más olyan általános érvek az intuitív tudás létezésével szemben, amelyek már a 20. század első felében is ismertek voltak.

Az egyik, amit nevezzünk széles értelemben vett kantianus érvelésnek, abból indul ki, hogy minden tudás fogalmak által átjárt: létezik ugyan közvetlen átélés vagy „ismeretség”, aminek a tárgya lehet valamilyen érzéki minőség, például egy szín vagy valamilyen gondolat tárgy is, de az átélés, illetve az ismeretség önmagában nem konstituál tudást. Ha nem létezik olyanfajta tudás, amivel bizonyos fajta tárgyak természetét közvetlenül meg lehetne ismerni, akkor kézenfekvően a jó természetét sem lehet. A 20. század első felében Schlick volt ennek az elképzelésnek az egyik fontos képviselője (Schlick 1913/1979; Schlick 1918/1925/1974. chap. 38. *Is There Pure Intuition?* 348–358; Schlick 1926/1979), aki egyébként Moore ezen nézetét közvetlenül is bírálta a *Fragen der Ethik* (1930) című művében (vö. Ambrus 2022. 88; 95).

Egy másik, verifikacionista jellegű érvelés körvonalai a következők. Ha egy hitnek vagy kijelentésnek nincs attól független igazolása, hogy intuitíve milyennek tűnik, azaz csak az bizonyítja az igazságát, hogy közvetlenül igaznak tűnik, akkor hogy magyarázzuk az intuitíve igaznak tűnő, de hamis hiteket/kijelentéseket? Ha ezeket nem lehet úgy magyarázni, hogy a hamisságukat független igazolási módszerekkel bizonyítjuk, mert nincsenek ilyen független igazolási módszerek, akkor nincs mód megkülönböztetni az intuíciónkra alapozott igaz és a csak igaznak tűnő, de hamis ítéleteket. Ezért a kizárólag az intuíciónkra alapozott ítéletekre vonatkozóan nem lehetséges tudás. Ilyen szerkezetű Wittgenstein verifikacionista érve a privát érzetnyelvek létezése ellen, mely szerint ha nincs kritériuma annak az ítéletnek, hogy egy bizonyos érzet fenomenálisan ilyen-és-ilyen (pl. piros), azon túlmenően, hogy ilyen-és-ilyennek tűnik az alanya számára, akkor nincs igazságértéke annak a kijelentésnek, hogy az érzet fenomenálisan ilyen-és-ilyen, következőképpen tudni sem lehet az illető kijelentést (vö. *Filozófiai vizsgálódások*, § 258). Erre az intuicionista válaszolhatja azt, hogy a helyesen működő intuíció garantálja az igazságot. Ezzel azonban vissza-

jutottunk a fent már tárgyalt problémához, tudniillik, hogy mi dönti el, hogy az intuíció helyesen működik-e.⁸

Moore és Russell az 1910-es évek végére elbizonytalanodtak abban, hogy létezik-e intuitív avagy ismeretség általi tudás, ha nem is vetették el explicite. Azonban úgy tűnik, az elbizonytalanodást nem az említett kantianus vagy a wittgensteini verifikacionista megfontolások motiválták. Schlick nézeteit szinte biztos, hogy nem ismerték az 1910-es években, és nincs textuális bizonyíték arra, hogy akár később megismerkedtek volna az *Allgemeine Erkenntnislehre*-ben (1918/1925) tárgyalt koncepcióval. Ami a verifikacionista ellenvetést illeti: Moore ismerhette Wittgenstein ezen érvét, a józan ész filozófiai „fordulata” azonban már jóval azelőtt elkezdődött, hogy Wittgenstein az 1930-as évek közepén elkezdett volna foglalkozni a privátnyelv problémájával, illetve konkrétan ezzel az érvel.

Úgy tűnik, amik Moore-t és Russell-t nézeteik megváltoztatásában ténylegesen befolyásolták, azok a közvetlen tudás potenciális tárgyaival kapcsolatban felmerült problémák voltak. Ezek egyrészt az érzetadat fogalmának az értelmezéséhez kapcsolódtak. Az érzetadatok Moore és Russell korai koncepciója szerint az ismeretség általi tudás *par excellence* tárgyai. Moore-nak azonban többszöri nekifutással sem sikerült kielégítő értelmezést adni az érzetadatok természetéről (tudniillik hogy *sui generis* létezők vagy fizikai tárgyak felszíni tulajdonságai vagy azok által metafizikailag meghatározottak, vö. Moore 1913–1914, 1953, 1957). Másfelől, Russell korai, az 1900-as és 1910-es években képviselt nézete szerint bizonyos univerzálék is az ismeretség általi tudás tárgyai, beleértve logikai univerzálékat is; ezek platonista értelmezését azonban Wittgenstein nézeteinek a hatására az 1910-es években feladta. Ezáltal egy másik tárgytípus létezését is elvetette, ami az ismeretség általi tudás tárgya lehet. Ha viszont nincsenek olyan tárgyak, amelyek a közvetlen tudás tárgyai lehetnének, akkor kérdés, hogy értelmes-e az ilyenfajta tudás létezésének a feltevése.

Ugyanakkor Moore publikált írásai nem utalnak arra, hogy a józan ész filozófiai megközelítés elfogadása után feladta volna a jó természetére vonatkozó metafizikai nézetét; és én egyáltalán nem is tartom ezt valószínűnek. Ha pedig ez így van, akkor a jó természetére vonatkozó intuitív tudás feladásában az nemigen játszott szerepet, hogy Moore feladta volna az ilyenfajta tudás tárgyának a valóságosságát, tehát azt, hogy a jóság mint objektív tulajdonság létezik.

Összefoglalva: nem világos, hogy Moore egyértelműen feladta volna, hogy a jó általános természetét intuíció révén ismerjük. A bemutatott problémák miatt azonban mindenképpen *erősítette volna* Moore pozícióját, ha *máskéle* igazolást is

⁸ Sosa 1998 stratégiája alapján Wittgenstein érvére is lehet válaszolni: kiindulhatunk abból, hogy a szintapasztalatainkra vonatkozó ítéleteink többnyire megbízhatók, tehát amikor úgy ítélem, hogy sárgát látok, akkor az ítéletem többnyire igaz, és a deviáns esetekkel lehetne megmagyarázni, amikor az ítélet hamis.

fel tud mutatni a jó természetére vonatkozó nézetei mellett. Javaslatom szerint a jó doktrínájának a *józan ész filozófiai igazolása* éppen ilyen lehet. Ráadásul, értelmezésem szerint, a józan észre alapozó igazolás összhangban marad Moore eredeti, kiinduló meggyőződésével, ami a jó természetére vonatkozó nézetét motiválta; nevezetesen hogy valamilyen értelemben *evidens*, hogy a jó objektív, „nem-természeti”, egyszerű tulajdonság. Ilyenformán a józan ész filozófiai igazolás a korábbi intuicionista elképzelés evolúciójaként tekinthető.

III. A JÓZAN ÉSZRE ALAPOZOTT IGAZOLÁS

Javaslatom tehát a következő: Moore jóval kapcsolatos nézetei a józan ész meggyőződéseinek tekinthetők.

Ezzel szemben azonban azonnal felmerül egy kézenfekvőnek tűnő ellenvetés, amit Kelemen János így fogalmazott meg Moore-ról szóló könyvében: „A *Principia* számos kijelentéséről nehéz belátni, hogy a mindennapi józan ész álláspontját tükrözi.” (Kelemen 1984. 48.) Nos, véleményem szerint, amivel kapcsolatban Kelemennek kétségkívül igaza van, az Moore *értékekre vonatkozó nézete*, tudniillik hogy a legfőbb jó a szépség értő élvezete és a barátság, a mély emberi kapcsolatok megélése. Kézenfekvő, sőt szinte közhelyes ellenvetés, hogy Moore nézete aligha tekinthető széles körben osztott, mindennapi elképzelésnek, sokkal inkább egy arisztokratikus-entellektüel értékvilágot fejez ki, tudniillik a Bloomsbury-kör tagjaiét. Ugyanakkor a *jó általános természetére vonatkozó moore-i nézettel kapcsolatban* Kelemen megjegyzése vitatható. A továbbiakban arra teszek kísérletet, hogy megmutassam, Moore doktrínája a jó általános természetéről késői józan ész filozófiai megközelítésének a keretében is alátámasztható, azzal koherensen illeszkedik.

1. A „józan ész hit” meghatározása és a jó általános természete

Az alábbiakban meg fogom vizsgálni, mit értett Moore a józan ész hitein általánosan, és hogy megfelel-e ennek a jellemzésnek a jó általános természetére vonatkozó nézete; továbbá kiegészítő bizonyítékokat is igyekszem felhozni a pontosított javaslat mellett.

Moore nézeteit arról, hogy milyen hiteket tekintett a józan ész hiteinek és hogy értelmezte az ilyen hitek általános természetét, *A józan ész védelmében*, *A kívülvilág bizonyítása* és a *Bizonyosság* című írásai alapján rekonstruálhatjuk. Eszerint:

*Józan ész hit*_{def.}: Egy hit józan ész hit, ha

(1) *Általános elfogadott* a hétköznapi gondolkodásban. (Természetesen, hogy mi számít ilyennek, történetileg és társadalmilag változó.) (2) *Bizonyosak vagyunk* benne, de *nem lehet bizonyítani*. Az érv emellett a következő. Minden bizonyításnak meg kell állnia valahol, és azok az állítások, amelyeknél megállunk, egész konceptuális sémánk alapját képezik, olyan keretfeltevések, amelyeket ha feladunk, „minden borul”, minden hitünk alátámasztatlanná válik. Ha például feladjuk, hogy létezik kívülvilág, akkor semmi nem igaz, amit a fizikai világról és mások elméjéről hiszünk – hiszen egy Gonosz Démon vagy egy (szolipszista) Agyak a tartályban szcenárióban *minden* hitünk téves a világgal kapcsolatban, nem egyes hiteink bizonyos fizikai vagy pszichológiai tényállásokra vonatkozóan. (3) A józan ész hiteket *tagadó nézetek bizonyossága kisebb*, mint a józan ész hiteké. Ez például Lycan (2001) javaslata az álom-argumentum moore-i értelmezéséről a *Bizonyosságban*. (Röviden: annak a bizonyossága, hogy van kívülvilág, nagyobb, mint annak a bizonyossága, hogy lehetséges, hogy álmodom a kívülvilágot.) Egy másik javaslat szerint egy józan ész hit és az azt tagadó nézet bizonyossága lehet ugyanolyan mértékű, ilyen esetben azonban a józan ész hitet kell választani (ez Reid [1785/2002] álláspontja).

A „józan ész hit” fogalmának ilyen értelmezését döntően Moore vonatkozó megfogalmazásaira alapozom, amiket az említett tanulmányaiban (Moore 1925/1981, 1939/1981, 1959/1981) fejtett ki. (1) és (2) véleményem szerint egyértelműen Moore saját nézete; (3) esetében vitatható, hogy Lycan értelmezését maga Moore is képviselte-e, illetve az sem világos, hogy Moore elfogadta-e Reid javaslatát az egyenlő mértékben alátámasztott józan ész hit és annak tagadása közötti választással kapcsolatban. Mindazonáltal, véleményem szerint, ezek Moore nézetének koherens kiterjesztéseiként foghatók fel. Moore példákkal, listákkal is szolgált arról, hogy miket tekintett a józan ész hiteinek, így például hogy létezik kívülvilág, hogy vannak más elmék a saját elmén kívül, hogy a világ létezett már az én létezésem előtt is stb.

Önmagában az (1) feltétel túl tág, hiszen a hétköznapi gondolkodásban általánosan elfogadott kijelentések között számos olyan is lehet, ami nem szerepel Moore „közhelylistáin”, azonban az a (2)-ben meghatározott további kritérium, mely szerint józan ész hiteink a világra vonatkozó konceptuális sémánk alapvető keretállításai, jelentősen szűkíti az (1) feltétel által kijelölt halmazt. A (2)-ben megfogalmazott másik karakterisztikum, miszerint az ilyen hitek tartalmát tudjuk, noha nem lehet őket bizonyítani, az ilyen hitek sajátos episztemológiai státuszát jellemzi. Moore elképzelését a *Bizonyosságban* a következőképpen bontja ki: vannak olyan kijelentések, amelyek kontingensek, tehát logikailag lehetnek hamisak, mégsem lehet őket értelmesen kétségbe vonni, a kétely velük kapcsolatban abszurd volna. (Ilyen kijelentés például, hogy a világ régóta létezik. Russell „Öt perces világegyetem” hipotézise alapján [Russell 1921/1995. 159] ez a kijelentés logikailag lehetne hamis. Emiatt, a radikális szkeptikus álláspont szerint, elvileg nem tudjuk, hogy létezett-e a világ több mint öt perccel ezelőtt.

Moore szerint viszont egy ilyen kétely *abszurd*, nem hihetünk *értelmesen* abban, hogy az univerzum öt perce keletkezett; tehát *bizonyosak vagyunk* benne, azaz *tudjuk*, hogy a világegyetem több mint öt perce létezik [illetve azt is, hogy régóta létezik]).

Nézzük meg, hogy kielégíti-e ezeket a feltételeket a jó természetére vonatkozó nézet-együttes.

A jó valóságos

(1), (2) és (3) teljesülni látszik. (1) Az a nézet, hogy *objektív tény*, hogy bizonyos cselekedetek erkölcsileg jók vagy rosszak, általánosan elfogadott a mindennapi gondolkodásban. (Azt a meggyőződést, hogy a jó nem vagy nem eléggé hatékony-e a világban, egyszerűen fogalmazva, hogy a világ nem jó, minden bizonynyal sokan osztják; ez azonban nem mond ellent a jó objektivitása feltevésének; sőt lehet érvelni amellett, hogy feltételezi azt.) (2) Ha feladnánk a jó valóságosságát, akkor tulajdonképpen a genuin morális cselekvés *létezését* tagadnánk, és ezáltal tarthatatlanná válna az egész fogalmi sémánk az emberről mint valódi erkölcsi felelősséggel bíró lényről. (3) Lycan (2001) Moore-értelmezése nyomán érvelhetünk úgy, hogy a jó valóságosságának a tagadása, ami azt implicálja, hogy az ember *kizárólag* természeti lény, kisebb bizonyosságú, mint a realista nézeté, mely szerint az ember kettős természetű. Reid nyomán pedig úgy, hogy ha a két nézet ugyanolyan bizonyosságú, akkor a józan ész hit választandó, tehát az, hogy az ember kettős természetű, természeti és erkölcsi lény.

A jó sui generis

Az, hogy a jó *sui generis*, következésképpen *kategorálisan* különbözik bármely más tulajdonságoktól – (1) összhangban látszik lenni a közgondolkodással, tudniillik azt a meggyőződést fejezi ki, hogy a tárgyak azonosságát meghatározó, „deskriptív” tulajdonságaikon túli, *további* tulajdonságuk, hogy jók vagy sem, azaz a jó nem azonos a tárgyak semmilyen más fajta tulajdonságával. (2) Ha ezt feladjuk, akkor újfent borul az az általános kép, hogy létezik genuin erkölcsi cselekvés, ami különbözik a „természeti cselekvéstől”, és ezáltal az az elképzelés is, hogy az ember kettős természetű. (3) Az a nézet, hogy *a jó nem sui generis* tulajdonság, azt feltételezi, hogy a jó azonos valamilyen természeti tulajdonsággal. Ebben az esetben újfent az a kérdés, mint a jó realitásával kapcsolatban, tudniillik hogy mi bizonyosabb, az, hogy az ember tisztán természeti lény vagy hogy kettős természetű.⁹

⁹ Moore a *Principia Ethica*-ban azt is állítja, hogy a jó *sui generis* mivolta azt is jelenti, hogy a jóság nem azonos semmilyen „metafizikai” tulajdonsággal sem, így például azzal, amit Isten parancsol. Itt a józan ész alapú érvelésnek azt kellene megmutatni, hogy bizonyosabbak va-

A jó nem természeti

A jót nem természetisége egy *aspektusa* a jó *sui generis* mivoltának, amit már tárgyaltunk. De *kiemelt aspektusa*, mert specifikusan a *természeti* tulajdonságoktól való különbözőség azt hangsúlyozza ki, hogy a jó *normatív*, *szemben a természeti tulajdonságokkal*, azazhogy a jónak „lennie kell”, szemben az élvezettel vagy bármely más természeti tulajdonsággal. (Az olyan elképzelések szerint, amelyek a jót valamilyen „metafizikai” tulajdonsággal azonosítják, például azzal, amit Isten parancsol, vagy amiben a racionális lények ideális közössége megállapodik, a jó normatív tulajdonság. Ezért is hordoz további információt, hogy a jó nem természeti, túl azon, hogy *sui generis*.)

A jó egyszerű

A jó egyszerűsége józan ész hit, mert (1) általánosan elfogadottnak tűnik (2) az erkölcsi fogalomrendszerünk alap- vagy keretfeltevése, és (3) az olyan nézetek, amelyek szerint a jó nem egyszerű, kevésbé bizonyos feltevéseken alapulnak. Az, hogy a jó egyszerűsége általánosan elfogadott, Moore minden bizonnyal feltételezte, ugyanis a jó egyszerűségét a sárga egyszerűségével állította párhuzamba: egyik állítást sem tudjuk bizonyítani, más igaz állításokból levezetni, azonban mindkét állítás közvetlenül evidensnek tűnik; ahogy a homogén sárga színben, úgy a jóságban sem vagyunk képesek részeket, összetevőket felfedezni.

Amellett, hogy (2) a jó egyszerűsége az erkölcsi fogalomrendszerünk keretfeltevése, érvelhetünk a következő módon. Az alternatív nézet szerint a jó valamilyen összetett nem-erkölcsi vagy erkölcsi tulajdonság. Az előbbi kizárja, ha elfogadjuk, hogy a jó nem-természeti tulajdonság. Az utóbbival kapcsolatban viszont az a probléma, hogy a jót a legalapvetőbb erkölcsi tulajdonságnak tekintjük, és emiatt nem lehetnek más, kevésbé alapvető tulajdonságok az összetevői.¹⁰ Másfelől, ha a jót mégis erkölcsi tulajdonságokból álló összetett tulajdonságnak tekintenénk, akkor felvetődik az a kérdés, hogy mi alapján tekintjük az összetevő tulajdonságokat erkölcsi tulajdonságnak? Kézenfekvően annak alapján, hogy jónak ítéljük meg őket.

Amellett, hogy (3) a jó egyszerűsége bizonyosabb, mint az ezt tagadó nézetek (vagy legfeljebb azonos bizonyosságúak), a következőképpen érvelhetünk.

gyunk a jóság létezésében, mint Isten létezésében (hiszen ha így van, akkor a jó létezésébe vetett hit nem támasztható alá az Isten létezésébe vetett hittel). Moore egy másik jelöltje a metafizikai tulajdonságra, amivel a jó azonos lehetne, az, amiben a kantí „célok birodalmának” tagjai kizárólag racionális megfontolások alapján megállapodnak. Az ilyen elképzelésekkel szembeni józan ész filozófiai lehetséges érveket itt nem vizsgálom.

¹⁰ Az egyetlen alternatíva az lehetne, ha nem a jót, hanem a kötelességet tekintjük a legalapvetőbb erkölcsi tulajdonságnak, és a jót a kötelességre redukáljuk, ahogy pl. egyes intuicionisták, mint például Ross tették. Moore azonban nem fogadta el ezt a nézetet.

Az olyan nézetek, amelyek szerint valamilyen *prima facie* egyszerűnek tűnő tulajdonság mégsem az, általában valamilyen rejtett ellentmondást igyekeznek kimutatni az egyszerűség feltételezésében. Így például Armstrong (1968) úgy érvel amellet, hogy a homogén színminőségek, a látszat ellenére, nem lehetnek egyszerűek, mert ha azok lennének, akkor nem tudnánk megmagyarázni, hogy miért vagyunk képesek (meglehetősen egyöntetű) összehasonlító ítéleteket hozni a színek hasonlóságáról (például hogy a piros szín jobban hasonlít a narancssárgára, mint a kékre). Erre az évrre azonban adhatunk olyan választ, amely olyan alternatív magyarázatot ad a színhasonlósági ítéletekre, amely a színelményekkel korreláló – komplex – agyállapotok természetére, illetve az ezek tulajdonságait összehasonlító agyi mechanizmusokra alapozódik. Az armstrongi érvelés célja az volt, hogy kivédjen egy ellenvetést a színminőségek és agyi tulajdonságok azonosságával szemben (ami arra hivatkozik, hogy az előbbiek egyszerűek, az utóbbiak komplexek, és ezért nem lehetnek azonosak). De a homogén színek egyszerűségét állítók számára nyitva áll az a lehetőség, hogy ők, szemben Armstronggal, a színek és agyi tulajdonságok azonosságát tagadják (és valamilyen ráépülési viszonytal magyarázzák a korrelációjukat), azt állítva, hogy a homogén színek egyszerűsége bizonyosabb, mint az, hogy a színek agyi tulajdonságokkal azonosak.

Hasonló általános szerkezetű érvet meg lehet fogalmazni a jó egyszerűségével szemben is. Eszerint bizonyos erkölcsi ítéletek úgy magyarázhatók, ha feltételezzük, hogy a *prima facie* látszat ellenére a jó összetett tulajdonság. Moore konkrétan azt az ellenvetést vizsgálja, mely szerint a jó fokozati tulajdonság: vannak dolgok, amik nagyobb mértékben jók, mint mások. Ez pedig azt látszik implikálni, hogy a jó összetett, az egyszerű tulajdonságoknak ugyanis nincsenek fokozataik. Válasza a következő volt: az, hogy A nagyobb mértékben jó, mint B, nem azt jelenti, hogy *maga* a jóság fokozati, hanem azt, hogy *az*, *ami* jó A-ban, illetve B-ben, nagyobb mértékben van meg A-ban, mint B-ben (például A műalkotás megtapasztalása nagyobb esztétikai élvezettel jár, mint B-é.) A jóság *maga* azonban egyszerű.

2. Kiegészítő bizonyítékok

Úgy tűnhet, hogy Moore korai etikai elmélete a jó természetéről és ennek bizonyításáról és a késői józan filozófiai nézetek között nincs kapcsolat.¹¹ Ezt a

¹¹ Van ettől eltérő nézet is: Hutcheson (2001) például azt állítja, Moore etikai elképzeléseinek eredetében és bizonyos mértékig az igazolásában is jelentős szerepe van a józan észnek. Nézte az, hogy szerencsétlen, hogy Moore etikai elméletének értelmezésében kiemelt súlyt kapott a nyitott kérdés érv. A nyitott kérdés érv ugyanis sikertelen szerinte, ráadásul megnyitotta a kaput az etika emotivista értelmezése számára. Másrészt a nyitott kérdés évrre fókuszálás félrevezető a tekintetben is, hogy elfedi Moore etikai nézeteinek, így a jó termé-

vélekedést minden bizonnyal táplálja, hogy Moore a 1920-as évek után már igen keveset publikált etikai témákról. Ugyanakkor arra sincs textuális bizonyíték, hogy Moore később feladta volna a jó természetére vonatkozó nézetét. Úgy vélem, nagyon is valószínűtlen, hogy Moore a *Principia Ethicá*ban megfogalmazott és az *Ethics*-ben is fenntartott elképzelését megváltoztatva később valamilyen naturalista vagy „metafizikai” (pl. kantianus) etikai elképzelést fogadott volna el. Hogy nem történt ilyen változás, azok a válaszok is alátámasztják, amiket az etikai elméletét tárgyaló írásokra adott a késői *The Philosophy of G. E. Moore*-ban (Schilpp 1942).

Az 1912-es *Ethics*-ben már fontolóra vette az emotivista alternatívát, de határozottan visszautasította, azzal érvelve, hogy az emotivizmus nem tud számot adni az erkölcsi viták genuin mivoltáról, hiszen ha az erkölcsi ítéletek nem objektív tényekre vonatkoznak, hanem egyéni preferenciákat fejeznek ki, akkor az erkölcsi vitákban ütköző álláspontok nem mondanak egymásnak ellent. Mint ismeretes, ezt az ellenvetést a későbbi, szofisztikáltabb emotivista elképzelések, így például Stevenson (1937/1980) elmélete, meg tudták válaszolni, oly módon, hogy az erkölcsi ítéleteknek nemcsak leíró jelentés aspektust tulajdonítottak, amely az ítéletalkotó szubjektív preferenciáit fejezi ki, hanem egy dinamikus/felszólító aspektust is. („A jó azonos X-szel” ítélet eszerint nemcsak azt jelenti, hogy „Én szeretem/preferálok X-et”, hanem azt, hogy „Tedd te is ezt!” azaz „Szeresd te is X-et”). Ilyen értelmezés mellett megmagyarázható az erkölcsi viták valódi konfliktus jellege úgy, hogy nem kell elfogadni, hogy a jó objektív, valóságos tulajdonsága a világnak. Moore azonban reflektált Stevenson elméletére is. A *Philosophy of G. E. Moore*-ban („Is »Right« the Name of a Characteristic?”, Schilpp 1942. 535–554) határozottan megvédi saját korai nézetét a „jó” jelentéséről, miszerint az „X jó” mondat egy objektív tényt állít, nem pedig szubjektív preferenciákat fejez ki, ahogy Stevenson állítja.

IV. KONKLÚZIÓK

Összefoglalva: Moore többféle módon is érvelt a jó természetére vonatkozó nézete mellett. A nyitott kérdés érv nézete szerint nem sikeres. Az érv támadói vagy azt vonják kétségbe, hogy a jó valamely más tulajdonsággal való nem-azonosságának az elgondolhatóságából következik a nem-azonosság ténye, vagy azt, hogy a nem-azonosság valóban elgondolható. Ezekre az ellenvetésekre lehet Moore szellemében válaszolni, azonban ezek a válaszok előfeltételezik magát a jó moore-i doktrínáját, így az ellenvetések cáfolására nem alkalmasak.

szetéről és bizonyos értékekről vallott nézeteinek a *common sense* gyökereit, amennyiben azt sugallja, hogy etikai nézeteinket kizárólag az individuális, a hagyományoktól, kontextusoktól függetlenül működő erkölcsi intuíció alapozza meg.

Az intuícióra támaszkodó érv a nyitott kérdés érvvel szemben nem azt vizsgálja, hogy értelmesen *el tudjuk-e gondolni* a jó nem-azonosságát valamilyen tulajdonsággal (és hogy mi következik ebből a jó és az illető tulajdonság azonosságára vonatkozóan), hanem azt állítja: közvetlenül, értelmi intuícióval *tudjuk*, hogy a jó nem azonos semmilyen más tulajdonsággal. Moore a századfordulótól az intuitív tudást a tudás önálló fajtájának tekintette, azonban az intuícióra támaszkodó stratégia sikere is kétséges. Moore intuíció, illetve intuitív tudás fogalma megvédhető több ellene felhozott ellenvetéssel szemben, például azzal, hogy a moore-i intuíció egy szupernaturális létezőre irányul és emiatt rejtélyes képesség, vagy az egyöntetűség hiányából vett érvvel, vagy az intuíció helyessége független kritériumának a hiányából vett érvvel szemben. Mindazonáltal az 1910-es évek végére Moore, úgy tűnik, elbizonytalanodott az intuitív tudás valóságosságával kapcsolatban; későbbi írásaiban már nem hivatkozott az intuitív tudásra mint egyfajta (potenciálisan) minden emberben meglévő mentális képességre.

Az intuícióra hivatkozást azonban jól helyettesítheti a józan észre hivatkozás. A józan ész meggyőződéseinek igazolása ugyanis nem feltételez specifikus pszichológiai/megismerő képességeket. Mindazonáltal a józan ész és az intuíció általi igazolásban van egy fontos közös elem, nevezetesen hogy az így igazolt hitek tartalma evidensnek tűnik. Ha Moore „a józan ész filozófiai fordulat” után sem adta fel a jó természetére vonatkozó nézetét, ami igen valószínű, akkor kézenfekvő értelmezésnek tűnik, hogy Moore nézete úgy módosult, hogy azt nem az intuíció, hanem a józan ész igazolja: azazhogy a jó objektivitása, egyszerűsége és nem-természeti mivolta a józan ész meggyőződése. Talán sikerült megmutatnom, hogy ennek igazolása nem is reménytelen vállalkozás.

Ilyenformán a józan észre támaszkodó igazolás megőrzi azt, ami az intuícióra hivatkozó érvben is kifejeződik, sőt ami a nyitott kérdés elgondolhatósági tézisébe is belelátható, nevezetesen azt a meggyőződést, hogy a jó doktrínája, az, hogy a jó valóságos, *sui generis*, egyszerű tulajdonság, *evidens*; és, sejtésem szerint, Moore etikai elméletének ez volt az egyik kiindulópontja és motiváló alapja.

IRODALOM

- Ambrus, Gergely 2022. Schlick on the Meaning of 'Good'. In Christian Damböck – Tuboly Ádám Tamás (szerk.) *The Socio-ethical Dimension of Knowledge: the Mission of Logical Empiricism*. Cham, Springer. 85–104. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80363-6_5
- Armstrong, David 1968. *A Materialist Theory of Mind*. New York, Routledge.
- Cummins, Robert C. 1998. Reflection on Reflective Equilibrium. In Michael Raymond DePaul – William M. Ramsey (szerk.) *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and its Role in Philosophical Inquiry*. Lanham, Rowman and Littlefield Publishers. 113–128.
- Forrai Gábor 2013. Filozófiai intuíciók és az experimentalista kihívás. In Uő. (szerk.) *Filozófiai intuíciók: Filozófusok az intuícióról*. Budapest, L'Harmattan. 129–145.
- Frankena, William K. 1938/1981. A naturalista hiba. Ford. Takács Ferenc. In Lónyai Mária (szerk.) *Tények és értékek*. Budapest, Gondolat. 126–158.

- Hurka, Thomas 2025. Moore's Moral Philosophy. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (szerk.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2025/entries/moore-moral/>>.
- Hutcheson, Brian 2001. *The Ethical Theory of G. E. Moore*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kelemen János 1984. *George Edward Moore*. Budapest, Kossuth.
- Langford, Charles H. 1942. The Notion of Analysis in Moore's Philosophy. In Paul Arthur Schilpp (szerk.) *The Philosophy of G. E. Moore*. Chicago, Northwestern University Press. 319–342.
- Lycan, William 2001. Moore against the New Skeptics. *Philosophical Studies*. 103/1. 35–53. <https://doi.org/10.1023/A:1010328721653>
- Mackie, John L. 1976. Sidgwick's Pessimism. *Philosophical Quarterly*. 26. 317–328. <https://doi.org/10.2307/2218862>
- Moore, George Edward 1903. *Principia Ethica*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Moore 1903/1981. Principia Ethica. I. Fejezet. Az etika tárgya. Ford. Lónyai Mária. In Lónyai Mária (szerk.) *Tények és értékek*. Budapest, Gondolat. 51–105.
- Moore, George Edward 1912. *Ethics*. Oxford, Oxford University Press.
- Moore, George Edward 1913–1914. The Status of Sense-Data. *Proceedings of the Aristotelian Society*. 14. 355–380. DOI: <https://doi.org/10.1093/aristotelian/14.1.355>
- Moore, George Edward 1922. The Conception of Intrinsic Value. In Uő. *Philosophical Studies*. London, Routledge–Kegan Paul.
- Moore, George Edward 1925/1984. A józan ész védelmében. Ford. Vámosi Pál. In Uő. *A józan ész védelmében*, Budapest, Magyar Helikon. 61–115.
- Moore, George Edward 1925/1939. A külvilág bizonyítása. Ford. Vámosi Pál. In Uő. *A józan ész védelmében*, Budapest, Magyar Helikon. 197–241.
- Moore, George Edward 1925/1959. Bizonyosság. Ford. Vámosi Pál. In Uő.: *A józan ész védelmében*, Budapest, Magyar Helikon. 243–288.
- Moore, George Edward 1953. Sense Data. In Uő.: *Some Main Problems of Philosophy*. London, Allen and Unwin; New York, Macmillan. 28–51.
- Moore, George Edward 1957. Visual Sense Data. In C. A. Mace (szerk.) *British Philosophy in the Mid-Century*. London, Allen & Unwin. 203–212.
- Papineau, David 2008a. Kripke's Proof that We are All Intuitive Dualists. https://sas-space.sas.ac.uk/892/1/D_Papineau_Proof..pdf
- Papineau, David 2008b. Explanatory Gaps and Dualist Intuitions. In Lawrence Weiskrantz – Martin Davies (szerk.) *Frontiers of Consciousness*. New York, Oxford University Press. 55–68. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199233151.003.0002>
- Phillips, David 2011. *Sidgwickian Ethics*. New York, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199778911.001.0001>
- Pigden, Charles 2021. Russell's Moral Philosophy. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition). Edward N. Zalta (szerk.) <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/russell-moral>.
- Price, Richard 1787. *A Review of the Principal Questions in Morals*. London, T. Cadell.
- Reid, Thomas 1785/2002. *Essays on the Intellectual Powers of Man*. Derek Brookes (szerk.) University Park, Pennsylvania State University Press. <https://doi.org/10.1515/9781474428125>
- Russell, Bertrand 1929/1995. *The Analysis of Mind*. London, Routledge.
- Schilpp, Paul Arthur (szerk.) 1942. *The Philosophy of G. E. Moore*. Chicago, Northwestern University Press.
- Ross, W. David. 1930/2002. *The Right and the Good*. In Philip Stratton-Lake (szerk.) *Ethical Intuitionism: Re-Evaluations*. Oxford, Oxford University Press.

- Schlick, Moritz 1913. Gibt es intuitive Erkenntnis? *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*. 37. 472–488.
- Schlick, Moritz 1913/1979. Is There Intuitive Knowledge? Ford. Peter Heats. In Uő.: *Philosophical Papers: Vol. 1. 1909–1922*. Szerk. Henk L. Mulder – Barbara F. B. van de Velde-Schlick. Dordrecht–Boston–London, D. Reidel. 141–152.
- Schlick 1918/1925/1974. *General Theory of Knowledge*. Ford. Albert E. Blumberg. Wien – New York, Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-7091-3099-5>
- Schlick, Moritz 1926. Erleben, Erkennen, Metaphysik. *Kant-Studien*. 31. 146–158.
- Schlick, Moritz 1926/1979. Experience, Cognition and Metaphysics. Ford. Peter Heats. In Uő: *Philosophical Papers: Vol. 2. 1925–1936*. Szerk. Henk L. Mulder – Barbara F. B. van de Velde-Schlick. Dordrecht–Boston–London, D. Reidel. 99–111.
- Shaver, Robert, 2000. Sidgwick's Minimal Metaethics. *Utilitas*. 12. 261–277. <https://doi.org/10.1017/S0953820800002880>
- Sidgwick, Henry 1872/1982. *The Methods of Ethics*. Indianapolis, Hackett.
- Sosa, Ernest 1998. Minimal Intuition. In Michael Raymond DePaul – William M. Ramsey (szerk.) *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and its Role in Philosophical Inquiry*. Lanham, Rowman and Littlefield Publishers. 257–269.
- Stevenson, Charles, H. 1937/1981. Az etikai kifejezések emotív jelentése. Ford. Lónyai Mária. In Lónyai Mária (szerk.) *Tények és értékek*. Budapest, Gondolat. 180–213.
- Stratton-Lake, Philip 2017. Intuitionism in Ethics. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2017 Edition)*, Edward N. Zalta (szerk.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/intuitionism-ethics/>>.
- Sylvester, Robert Peter 1990. *The Moral Philosophy of G. E. Moore*. Philadelphia, Temple University Press.